

Rozhovor Jany Cvikovej s Etelou Farkašovou

| Veľa ženských životov ostáva nezaznamenaných

Etela Farkašová (1943) je prozaička, esejistka a filozofka, ktorú fascinuje fenomén času. Už jej debut, za ktorý získala Cenu Ivana Krasku, niesol názov *Reprodukcia času*. I ďalšie názvy próz prezrádzajú snahu zachytiť unikajúce osudy, najmä osudy žien – *Nedelné fotografie*, *Deň za dňom*, *Po dlhom mlčaní*, *Záchrana sveta podľa G. a Ď.* Autorkina kniha nominovaná na Cenu Anasoft Litera *Stalo sa* (ASPEKT 2005) získala aj Cenu Slovenského centra PEN. Jej poviedky si možno prečítať vo viacerých jazykoch, editorsky sa podieľala na vydaní troch slovensko-rakúskych poviedkových antológií.

Za nesmierne civilný názov *Stalo sa* ste ukryli príbeh vzťahu matky a dcéry, ktorý je klasický zostavou jeho protagonistiek, no jedinečný hĺbkou vlastného zážitku a nezvyčajný spôsobom vášho literárneho poňatia – prečo *Stalo sa*?

Pod týmto názvom vyšla ukážka z rukopisu, ktorý mal pôvodne iný názov, vo feministickom kultúrnom časopise *Aspekt*. Po kratšom zvažovaní som sa priklonila k tomuto názvu, azda aj kvôli kontrastu so značne hustým textom. Zdalo sa mi, že text, už aj tak dostatočne ťažký, by zložitejším, dlhším názvom ešte viac oťažiel, a to by pre knihu ako celok nebolo dobré. Ďalším dôvodom je to, že v literatúre (aj v živote) pred okázalosťou uprednostňujem civilný tón, azda až strohosť výrazu. Je to však strohosť, ktorá by mala byť nasýtená skrytou emocionalitou, silnou empatiou. A ešte čosi: výraz ‚stalo sa‘ sa vzťahuje k niečomu ukončenému, neodvolateľnému, a práve takou je aj udalosť odchodu zo života. V prípade tejto knižky odchodu rozprávačkinej (netajím, že zároveň autorkinej) matky.

Práve vzťah matky a dcéry tvorí ústredný motív viacerých vašich próz, čím je v *Stalo sa* výnimočný?

Áno, matersko–dcérsky vzťah je témou mojich viacerých knižiek, vždy poňatý v iných súvislostiach a situáciách, z iného pohľadu. Tentoraz je to veľmi špecifická situácia, keď dospelá dcéra odprevádza svoju matku za definitívnu hranicu. Cíti potrebu vyrovná-

návať sa s procesom strácania veľmi blízkeho života. Zaznamenáva nielen jednotlivé momenty odchádzania, ale aj to, ako tento odchod prežíva ona, svedkyňa a účastníčka približovania sa k definitívnej hranici. A uvedomuje si, že písaním možno relativizovať definitívnosť onej hranice. Akoby sa zaznamenávaním ona sama zdvojovala a akoby sa zdvojovala aj tá, o ktorej si robí záznamy. Napokon, či nie je písanie (aj) sprítomňovaním si druhých? Spočiatku som sledovala najmä tento cieľ, túžila som predĺžiť matkinu prítomnosť tu, pri mne, zadržať čas odchodu, rozplynutia jej príbehu, a inak ako písaním som to nevedela. Písaním som si navyše ujasňovala zmysel toho, čo sa pred mojimi očami stalo. A cez text som sa usilovala konfrontovať s tým, čo sa raz musí stať každému z nás, no na čo nie sme nikdy dostatočne pripravení, čo je zakaždým nesmierne bolestivé, a zakaždým trochu iné, jedinečné.

Ako sa vyrovnávate s tým, že vaše písanie vždy plynie – a niekedy i balansuje – na pokraji života a literatúry či literatúry a filozofie?

V podstate o tom nejako zvlášť nepremýšľam. Balansovanie na pokraji literatúry a filozofie vnímam ako súčasť svojho literárneho – a aj životného – postoja, profesia učiteľky filozofie zrejme človeka poznačuje, možno ešte o čosi hlbšie ako poznačujú iné profesie. Priznám sa, že nielen v literatúre sa rada ocitám na hrane filozofie, ale že aj opačne, vo svojich filozofických textoch sa rada približujem k hrane literatúry. V dôsledku toho mám čoraz radšej ako autorka aj ako čitateľka esej, a tak sa esejistické prvky vynárajú v mojich filozofických, a aj literárnych textoch. Takáto žánrová nečistota, ktorá je vlastná aj textu knihy, mi neprekáža, naopak, vidí sa mi zaujímavá, dúfam len, že môže zaujať aj čitateľov a čitateľky.

Vaše postavy žijú i v knižke v súradniciach svojho vlastného sveta, no najmä svojho vlastného, často akoby lupou spomaleného času. Nie je spomaľovanie nevšímavosti prirýchleho životného tempa jedným z dôvodov vášho písania?

O niečo podobné mi ide. Písaním sa snažím akoby kondenzovať čas, rytmicky ho zahusťovať a zriedčovať, kúskovať a zároveň sceľovať. S témou času veľmi úzko súvisí téma pamäti. Žijeme totiž

vždy na priesečníku minulosti a prítomnosti: seba, iných ľudí, udalosti okolo nás vnímame cez siete spomienok a asociácií; tie vrhajú na ľudí aj na veci zvláštne svetlo. V každodennom prežívaní si túto spleť minulého a prítomného — a v zárodku už aj budúceho — spravidla neuvedomujeme, literatúra ju však môže citlivo reflektovať. A možno, že platí nepriama úmera, čím viac sa čas zrýchľuje, tým viac literatúra siaha za pamäťou. Rozpoznáva a rozkrýva jej hodnotu, pretože pamäťou premostujeme to, čo bolo, s tým, čo je, pamäť nám pomáha stávať sa tým, kým sme v prítomnosti.

Možno povedať, že pamäť, rozpamätávanie a siete spomienok tvoria základnú štruktúru knihy?

Áno, prelína sa v nej čas matkinho detstva a mladosti s mojím vlastným časom, naše časy akoby sa cez rozpamätávanie stretávali, aj keď každý je iný. Čím dlhšie som si robila — najprv pre seba — záznamy o maminom odchode, tým zreteľnejšie som si uvedomovala pranie obzrieť sa dozadu. Zažiadalo sa mi vyrozprávať tento príbeh, presnejšie, tú podobu príbehu, v akej som ho bola schopná ako dcéra zachytiť.

Aká bola podoba tohto príbehu?

Zdalo sa mi dôležité vypovedať cez príbeh polosiroty z repatriantskej rodiny, dievčaťa a mladej ženy, ktorá sa borí s rôznymi prekážkami — napríklad na ceste za vzdelaním, pri hľadaní svojej sebarealizácie v neľahkých podmienkach, aj o iných ženách, ktoré v jej dobe žili svoje životy tu, na Slovensku, a možno sa borili s podobnými ťažkosťami. Myslím si, že ešte veľmi veľa, najmä ženských životov ostáva nezaznamenaných, aj preto som to pociťovala ako istú osobnú výzvu. Postupne sa do textu dostávalo aj uvažovanie o tom, ako sa naň pretvárala životná realita a ako potom zas on vstupoval do životnej reality tej, ktorá ho tvorila. Kruh života a literatúry — moje písanie plynie aj na takomto pokraji, či v takomto kruhu. Áno, vyrovnávam sa s tým — samotným písaním.